

KÚTNY, Ivan: *Súčinnosť svedomia, základnej voľby a náboženskej slobody*. Trnava : Dobrá kniha, 2015. 102 s. ISBN 978-80-7141-974-4

Tvorivé úsilie profesora Ivana Kútneho pri príležitosti päťdesiateho výročia ukončenia Druhého vatikánskeho koncilu v roku 2015 kulminuje v monografii *Súčinnosť svedomia, základnej voľby a náboženskej slobody*. Ten, komu nie sú neznáme ďalšie jeho knižné tituly, ktoré po fáze niekoľkoročnej spisovateľskej odmlky predložil verejnosti v roku 2015,¹ pochopí ostatnú monografiu ako prirodzené vyústenie jeho záujmu o jadro koncilového učenia o človeku – osobe v Božom pláne spásy. Morálne svedomie, základnú voľbu a náboženskú slobodu totiž chápe ako tri aspekty prejavu človeka, ktorý je osobou.

Personalizmu, ktorý pod vplyvom vanutia Ducha udával tón v najdôležitejších koncilových dokumentoch, sa tak v autorovom ideovom svete dostáva počutia, hĺbkového prijatia i rozvíjania v pluralite kontextov. Hneď v predhovore knihy vyjadruje, že nový humanizmus sa rodí tam, kde ľudské osoby náležite uchopia seba samé v dimenzii svedomia, základnej voľby a náboženskej slobody. Len stretnutie jednotlivca s tým, čím v hĺbke je, teda so sebou ako osobou, ktorá má účasť na nekonečnom Božom bytí, môže viesť ku prehodnoteniu osobných postojov a nakoniec i k novej zodpovednosti voči bratom a dejinám. Ak autor na báze analýzy koncilových textov do centra pozornosti kladie človeka – osobu, má tým na mysli skutočnú revolúciu ducha, ktorá nemôže prísť zhora ani zdola, ale len z vnútra či z hĺbky ľudských srdc, kde prebýva Duch Najvyššieho.

Myšlienke nového humanizmu sa venuje i v úvode knihy. Špecifikuje, že v porovnaní s inými humanizmami vychádza z viery, a označuje ho aj ako „humanizmus novej zmluvy“ (s. 8). Podľa neho nový humanizmus rozvíjajú tí, ktorí sa klaňajú Bohu v Duchu a pravde a majú čisté srdce a v dôsledku toho sú schopní pozorovať a prijať znamenia čias v ich rozličných stupňoch. Otázka tejto citlivosti na znamenia čias sa v jeho monografii kontinuálne vracia ako veľká výzva naznačená Koncilom a sprevádzajúca nový humanizmus. Ten je podľa autora už tu, ale ešte sa celkom nepresadil. Bránia v tom viaceré javy,

1 Ide o nasledujúce tituly autora: *Špecifika morálneho svedomia : Koncept morálneho svedomia podľa Druhého vatikánskeho koncilu a jeho využitie vo vybraných dokumentoch magistéria Jána Pavla II.* Trnava : Dobrá kniha, 2015. 96 s. ISBN 978-80-7141-896-2; *Pokoj a náboženská sloboda v rodine : Špecifika a súčinnosť – päťdesiat rokov Dignitatis humanae.* Trnava : Dobrá kniha, 2015. 138 s. ISBN 978-80-7141-924-2; *Svedomie ako najskrytejšie jadro a svätýňa človeka : Pastorálna konštitúcia Gaudium et spes – cesta k dialogickému uchopeniu transcendentie svedomia.* Trnava : Dobrá kniha, 2015. 98 s. ISBN 978-80-7141-962-4; *Náboženská sloboda a právo na náboženskú slobodu : Dignitatis humanae a dialektika práva a náboženskej slobody namiesto tolerancie.* In: KÚTNY, I. (ed.): *Od tolerancie náboženskej diferencie k náboženskej slobode.* Trnava : Dobrá kniha, 2015, s. 66–148.

ktoré autor konkretizuje, opierajúc sa o výroky ostatných troch pápežských magisterií. V nadväznosti na Jána Pavla II. uvažuje o historických dôvodoch, ktoré spôsobili odklon od náboženskej viery v prospech absolutizácie individuálnej autodeterminácie a vyústili do sekularizmu a ateizmu. Súvisí s tým ďalej nerešpektovanie duchovnej dimenzie človeka, nerozlišovanie medzi byť a mať, absolutizovanie materiálneho imania, spochybňovanie dôstojnosti človeka a vnútorných hodnôt (s. 9). Presadeniu nového humanizmu však bránia i prekážky zo strany jednotlivca, napríklad odcudzenie, povrchnosť, plytká vzdelanosť – na ich odstránenie apeloval už emeritný pápež Benedikt XVI. –, ako aj istá podoba duchovnej stuhnutosťi, na ktorú poukázal súčasný pápež František (s. 10). Čitateľ, ktorý je takto uvedený do širšieho kontextu problematiky, jasne pochopí, že autorov cieľ – „dokázať a potvrdiť súčinnosť svedomia, základnej voľby a náboženskej slobody“ (s. 12) – je nielen legitímny, ale aj mimoriadne aktuálny a náročný na preskúmanie. Autor sa podujal spracovať ho vo svetle analýzy relevantných statí z koncilových dokumentov a so zreteľom na ďalšie teologické a magisteriálne rozpracovanie.

Autor svoju monografiu rozdelil do dvoch nosných kapitol, členených na podkapitoly. V súlade so stanovenou metódou v prvej kapitole približuje, prečo možno Druhý vatikánsky koncil, ktorého texty tvoria bázu jeho vlastného teologického pohľadu, pokladať za prelomový bod v novodobom napredovaní Cirkvi. Jeho význam, najmä z pohľadu morálnej teológie, ale aj dialógu so svetom, vidí práve v prieniku a posilnení kresťanského personalizmu. Koncil totiž pripomenul dôležitosť *osobného* stretnutia a vzťahu s Bohom, čo sa deje v integrite človeka, t. j. v jeho bytí osobou. Integrita človeka ako osoby zahŕňa všetky jej zložky, ale plnú pravdu o sebe umožňuje človeku poznať viera. Keďže Ježiš Kristus najplnšie odhaľuje človeka a dáva mu spoznať vznešenosť jeho povolania, autor si môže dovoliť povedať, že kresťanský personalizmus je kristocentrický. Zároveň sa stáva novým humanizmom, pretože prostredníctvom osoby, v srdci ktorej prebýva Duch Otca a Syna, vstupuje Boh do dejín sveta (s. 15–17).

Po tomto úvode do prvej kapitoly zvolil autor prístup postupného vovedenia čitateľa do problematiky formou rámcového oboznámenia so špecifickými a integrujúcimi pojmami diela. Táto pedagogická voľba má svoje opodstatnenie, pretože umožňuje pochopiť tie súvislosti, ktoré by museli byť inak vynechané v záujme plynulosti textu. Za špecifické pojmy svojej práce označil tri pojmy z názvu: svedomie, základná voľba a náboženská sloboda. Pri priblížení pojmu svedomie upozorňuje na pluralitu pohľadov naň, ktorá je sčasti vysvetliteľná tým, že ide o interdisciplinárny pojem, sčasti však aj zámerne zvolenou antropológiou, ktorá nemusí vždy brať náležite do úvahy transcendentalitu ľudského bytia, a teda koncepciu človeka ako osoby. Túto dimenziu nanovo potvrdil Koncil, keď svedomie definoval ako najskrytejšie jadro a svätyňu, kde je človek „sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri“ (*Gaudium et spes*, 16). Je zřejmé, ako prízvukuje autor, že takto personalisticky uchopené svedomie nemožno nahradiť príkazmi alebo zákazmi. Autor tiež ponúka vlastnú, veľmi obsažnú a ucelenú definíciu svedomia, ktorú uviedol už

v predchádzajúcich dielach, a preto jej podrobnejšiu analýzu neotvára. Definuje ho ako „dimenzionálnu jedinečnosť subjektívnej originality s najexpresívnejším vyjadrením reality ľudského bytia na vertikálno-horizontálnej konkretizácii, napredujúc na ceste vlastnej integrity prostredníctvom toku milosti, umožňujúcim človeku spoluúčasť na kreatívnej fantázii lásky“ (s. 19). Pod pojmom základná voľba rozumie takú voľbu, ktorá v sebe obsahuje plne formálne vyjadrenie ľudskej osoby, a preto sa dotýka samotného tajomstva človeka ako náboženskej bytosti. Z obsahovej stránky ju chápe ako výraz uverenia v Božiu lásku a ako úkon, ktorým sa človek skutočne oddáva Bohu (s. 20–22). Pod náboženskou slobodou autor rozumie slobodu pred donucovaním jednotlivcov, skupín či ľudskej moci (t. j. v horizontálnom smere), aby si človek mohol vo svojom svedomí rozvážne (t. j. v rozmere vertikality jeho bytia osobou) vytvoriť správny a pravdivý úsudok vo veciach náboženstva. Autor tu už anticipuje svoje ďalšie úvahy, keď daný úsudok, t. j. základnú voľbu vykonanú v hĺbke svedomia vďaka daru náboženskej slobody pokladá za maják pre človeka v jeho putovaní za konečným cieľom (s. 26). K ucelenosti jeho pohľadu ešte patria integrujúce pojmy parrhesia, dialektika a zjavená morálka (s. 26–30), vďaka ktorým sa čitateľ stretáva aj s koncilovou víziou Božieho zjavenia ako povolania človeka k duchovnému životu s Bohom.

Popri objasnení základných pojmov autor v prvej kapitole rozvíja práve koncept povolania človeka. Jeho základné vyjadrenie vidí v sapienciálnej výzve „poznaj seba samého“. V intenciách tejto výzvy a na ceste prenikania do zmyslu života a autentického povolania naráža jednotlivec na tajomstvo, bez integrácie ktorého nie je možné pochopiť Boží projekt o celkovom povolaní človeka. Toto tajomstvo jedinečnosti sa uchopuje vierou a je povolaním človeka ku spoločnému životu s Bohom a k účasti na živote jeho lásky. Plnú pravdu o ľudskom živote dáva autor do súvisu s Rim 8,11: „...ten, čo vzkriesil z mŕtvych Krista, oživí aj vaše smrteľné telá skrze svojho Ducha, ktorý prebýva vo vás.“ Základné povolanie človeka je vlastne povolaním k večnému životu, teda k životu v ústrety vzkrieseniu. Autor tu pripomína, že v súlade s koncilovým učením majú účasť na tomto tajomstve nielen kresťania, ale všetci ľudia dobrej vôle, pretože v ich srdciach neviditeľným spôsobom účinkuje Božia milosť (s. 33). Po tomto uvedení konceptu povolania rozvíja autor niektoré danosti s ním súvisiace. Zamýšľa sa nad významom biblického posolstva o stvorení človeka na Boží obraz a pripomína, že človeka Boh obdaril nielen darom tela, rozumu, slobody a svedomia, ale aj životom, ktorý presahuje jestvovanie v časopriestore. Prostredníctvom týchto darov môže zachytiť povolanie duchovne sa približovať dokonalému obrazu Boha, ktorým je Ježiš Kristus (s. 35). Autor ďalej rozlišuje povolanie ku primárnemu cieľu od povolania k cieľom, ktoré majú povahu prostriedkov. Za primárny cieľ pokladá konečný transcendentný cieľ človeka, vyjadriteľný aj pojmami ako účasť na večnej blaženosti, účasť na živote lásky trojosobného Boha, dosiahnutie spásy. Hoci človek nemôže nesmerovať k tomuto cieľu, následkom čoho sa z pohľadu integrálnej antropológie plnosť definície ľudskej osoby nachádza v budúcnosti, predsa sa s týmto cieľom musí konfrontovať už počas života v osobnom stretnutí s Bohom (s. 36–37).

Prostriedkom k tomuto cieľu je povolanie k poznaniu dôstojnosti a povolanie ku svätosti a láske. Spomedzi mnohých autorových myšlienok týkajúcich sa tejto dimenzie vyzdvihneme aspoň tú, ktorá dáva do popredia koncilové učenie o tom, že Ježišovi učenci už svätými sú, lebo krstom sa stali Božími deťmi, a teda spoluúčastníkmi na Božej prirodzenosti. A hoci i oni sú hriešni a participujú na vzáňaní sa zla vo svete, predsa v úsilí o obrátenie svojho srdca neprestajne zakusujú Božie milosrdenstvo a sú povolaní k dokonalej láske, teda ku zvelaďovaniu svätosti, ktorej zavŕšiteľom je Kristus (s. 42–43).

Druhá kapitola monografie sa vo svetle koncilového učenia venuje analýze troch aspektov integrálneho prejavu sa človeka ako osoby. Svedomie, ktorému je v dokumente *Gaudium et spes* venovaný článok 16, chápa konciloví otcovia v dvojakom význame svedomia kategoriálneho, ktoré orientuje človeka v časopriestore, keď sa v ňom ozýva zákon „Toto rob a tamtoho sa varuj!“, a transcendentného, ktorému je vlastná hlboká vnútornosť získaná zo stretnutia človeka so sebou a s Bohom v napätí konečného cieľa, lásky. Táto druhá dimenzia svedomia nepopiera, ale oživuje prvú, pričom kladie do popredia personalistickú orientáciu morálky ako osobného života s Kristom, ktorá hodnotou i hĺbkou presahuje jednoduchú aplikáciu zákona (s. 50–51). V súlade s týmto základným rozlíšením je možné teologicky skúmať svedomie v troch rovinách. Prvou je konštitutívna rovina či rozmer svedomia. Tá je v bytí osobou, ktorú svedomie konštituuje a vyjadruje v jej poznaní, rozhodovaní a zodpovednosti. Pre kresťana tento konštitutívny rozmer spočíva v tom, že uveril Kristovi a objavil povolanie v tejto viere konať skutky lásky *caritas*. Jeho svedomie je v hĺbke osoby konštituované novou existenciou kresťana. Druhou rovinou je svedomie ako schopnosť. V súlade s morálnou tradíciou je svedomie ako schopnosť zameniteľné s praktickým rozumom, ale nie v zmysle jednoduchého predstavenia obsahu, ktorý sa má konať. Prvá rovina svedomia musí byť totiž prítomná i v tejto druhej, čo znamená, že tu ide skôr o to, že jednotlivé dobro, ktoré svedomie ako schopnosť sleduje, sa má chápať na pozadí realizácie bytia človeka ako osoby. Túto realizáciu či napĺňanie treba sledovať na pozadí jednotlivých skutkov. Nakoniec tretia rovina predstavuje svedomie ako akt aplikácie predchádzajúcich dvoch rovín, t. j. sebaepochopenia a sebavyjadrenia človeka ako osoby (u kresťana premeneného bytia v Kristovi) a uschopnenia determinovať obsahovo dobro a zlo v konkrétnej skutku. Dá sa preto povedať, že svedomie ako akt slúži celku a jednote osoby v rovine štruktúrálnej (vyjadruje osobu) a obsahovej (vyjadruje hodnotovú orientáciu). Jednou z kľúčových pozícií recenzovanej monografie je tá, že tri naznačené roviny nemožno oddeľovať, prípadne zamieňať svedomie len s tretou rovinou, akoby malo len aplikovať morálnosť stiahnutú z normy, akoby morálnosť skutku dávala norma a nie osoba (s. 56–57).

Ďalším z troch aspektov integrálneho prejavu sa človeka ako osoby je základná voľba. Autor upozorňuje, že Koncil tento pojem nepoužíva a namiesto neho hovorí o poslednom či konečnom cieľi, prípadne o Bohu spoznanom skrze Krista (s. 58). Tak ako svedomie v autorovom nahliadaní vyjadrovalo samotné bytie osobou, tak základná voľba predpokladá základnú slobodu osoby. V nej

človek – osoba disponuje sebou vo vzťahu ku svojmu transcendentnému povolaniu a cieľu. Neoddeliteľným aspektom základnej voľby je hlboké poznanie dobra, stretnutie s Božou láskou. V špecifikácii kresťanského nahliadania je základná voľba dielom milosti, prijatím Kristovej lásky vo viere a v obrátení spôsobenom touto skúsenosťou (s. 61).

Spoločné antropologické pozadie – t. j. uchopenie človeka ako osoby – spája koncilovú konštitúciu *Gaudium et spes* s dekrétom o náboženskej slobode *Dignitatis humanae*. A hoci tieto dva dokumenty nemožno oddeliť od konštitúcie *Lumen gentium*, v ktorej podľa autora nachádzajú doktrinálny základ, predsa ich prínos pre pochopenie integrálneho prejavovania sa človeka ako osoby aj vzhľadom na tretí aspekt, ktorým je náboženská sloboda, je neceniteľný. Pri téme náboženskej slobody, podobne ako pri ostatných kľúčových pojmoch monografie, je namieste veľká opatrnosť v rozlišovaní. Koncil totiž náboženskú slobodu nepertrakuje oddelene od problematiky hľadania pravdy – Boha vo svedomí. Svedomie robí toto hľadanie záväzným, takisto aj prijatie poznanej pravdy a život v súlade s ňou. Autor túto skutočnosť vyjadril slovami: „Náboženská sloboda je »slobodou pre«, nie »slobodou od« náboženskej pravdy, formy a spôsobu života.“ (s. 77) Právo na náboženskú slobodu vyplýva z nevyhnutnosti zákonne garantovať každému jednotlivcovi priestor, v ktorom by mal „možnosť bez donucovania hľadať pravdu v náboženskej oblasti, a tým aj zadostučiť svojej transcendentnej dimenzii nielen hľadaním Boha, ale aj rozvíjaním vzťahu s ním“ (s. 77). Napriek silnému dôrazu na morálnu povinnosť človeka hľadať pravdu v náboženskej oblasti autor zároveň na báze *Dignitatis humanae* objasňuje, že z právneho pohľadu nie je podmienkou prisúdenia práva na náboženskú slobodu správne svedomie, t. j. zadostučinenie morálnej povinnosti hľadať pravdu, ale len samotná ľudská prirodzenosť (s. 70–71).

V závere autor súhrnne vyjadruje, že v súčinnosti svedomia, základnej voľby a náboženskej slobody „sú pretavené všetky danosti personálnej a interpersonálnej dimenzie tak v prizme dôstojnosti a náboženskosti, ako aj lásky *caritas*, slobody a vôle, v intenciách posledného Cieľa“ (s. 87).

Recenzovanú monografiu možno pokladať za dielo vysokej erudície, čo autor dokazuje i pomerne rozsiahlym zoznamom použitej literatúry, v ktorom dominuje zahraničná literatúra. Vzhľadom na súčasný trend fragmentarizácie teologického myslenia do viacerých aplikovaných disciplín je jeho prínos najmä v návrate a v oživovaní samotných základov teologického nazerania, bez ktorých sa aplikovaná teologická veda spreneverí vlastnému poslaniu. Možno ho preto odporúčať širokému okruhu čitateľov, ktorým nie je ľahostajné dynamické učenie Druhého vatikánskeho koncilu, prípadne tým, ktorí hľadajú orientáciu v spleti otázok týkajúcich sa tajomstva ľudského vnútra.

Záverom možno skonštatovať, že cez dielo profesora Ivana Kútneho prichádza k čitateľovi nový lúč svetla, ktoré neoslovuje len v racionálnej, ale aj v bytostnej rovine. Nazdávame sa, že je to tak preto, lebo tento slovenský morálny teológ nechápe ľudské konanie v prvej línii nahliadania vo vzťahu k objektu vzhľadom na zhodu so zákonom, ale v jeho vzťahu k interiorite personálneho

subjektu, ktorý v súčinnosti svedomia, základnej voľby a náboženskej slobody objavuje personalistický život, teda život, v ktorom Boh učinil človeka osobou a skrze Krista ho prijal do otcovsko-synovského spoločenstva Boha a človeka, a ktorý sa tak stáva zo strany človeka personálne zodpovedný.

doc. Mgr. Andrea Blaščíková, PhD.
Katedra náboženských štúdií FF UKF v Nitre
Hodžova 1, 949 74 Nitra
e-mail: ablascikova@ukf.sk